

CSICSAY ALAJOS

MINDEN ÚJ A REFORMKORBAN KEZDŐDÖTT EL (10. RÉSZ)

Természetesnek vesszük, hogy egyik nagy nemzeti ünnepünk március 15-e. Ám ami megszokottá válik, idővel veszít az üdeségéből. Az emberek évről évre ünnepi ruhát öltenek, gallérjukra kokárdát tűznek, ha azt mondaná valaki, nemzeti színű szalagrózsát, talán nem is értenék, mit jelent az. Elsétálnak valamelyik parkba, ahol meghallgatják a nekik tetsző párt szónokainak nem éppen tartalmas beszédeit, virslit esznek mustárral, sört isznak rá, s aztán hazaballagnak.

A probléma azonban nem ez, hanem az, hogy legtöbben nem tudják – bár tanultak róla valamit az iskolában, de azt már rég elfelejtették –, hogy mi vezetett az 1848-49-es forradalom és szabadságharc kitöréséhez. Hogy előtte, majd évtizedekkel utána milyen szellemi csatározások zajlottak Magyarországon. Igaz, ezek most sem hiányoznak, csak sajnos ma egymás ellen hadakoznak a pártszimpatizánsok, és ki tudja, milyen célt akarnak elérni, mert mindenki azt hajtogatja, hogy a jobb társadalomért és a békességért harcol. Akkor azonban más volt a tét. Hogy mi, azt fölöslegesnek tartom itt részletezni. Az én témám, legalábbis annak gerince, az általános népoktatásért való küzdelem, ami egyik prioritása lett az 1848. március 23-án, a király által kinevezett első „felelős magyar minisztériumnak”, azaz a kormánynak, amit az akkori pedagógusok tűztek ki célul. Úgy tűnik, ebben rangos szerepet szántak a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak, melynek élére a legfiatalabb, 34 éves báró Eötvös József került. Az is fogas kérdés, hogy juthatott ő ebbe a pozícióba, mert báró Eötvös József egyáltalán nem volt forradalmár. Ám ha úgy vesszük, Kossuth Lajoson kívül valójában egyik miniszter sem volt igazából az. Viszont a kilenctagú kormány hat ellenzéki minisztere közül egyik Eötvös volt; kettő párton kívüli, épp Mészáros Lázár, a hadügyminiszter és gróf Széchenyi István, egy pedig konzervatív párti, herceg Esterházy Pál Antal, aki a király személye körüli miniszteri posztot töltötte be.

Nem tiszteltem az Eötvös család geneológiáját részletesen leírni, és József elődeinek „hazafias” tetteit sem méltatni, mert ma már bárki utánuk nézhet az interneten. Annyit azonban meg kell jegyezni, hogy a család a 16. század második feléig, nemes vásárosnaményi (I.) Eötvös Józsefhez vezet bennünket vissza. Neki a fia, Miklós már Szatmár vármegye szolgabírája volt, majd a Rákóczi-szabadságharc bukása után III. Károly király tanácsosa lett. (II.) Eötvös Miklós (a szóban forgó miniszter nagyapja), aki a hétéves háborúban tábornoki rangot szerzett, amiért jutalmul Szepes vármegye egyik, ha nem éppen az egyedüli, több mint 4700 holddal rendelkező Urbárium gazdája lehetett. Katonai érdemeiért mint bárót emelte be a főurak közé Mária Terézia. Báró Eötvös József pedig már mindkét szülője révén arisztokrata származék, mert édesanyja a Lilien bárók, anyai nagyanyja pedig a Szapáry grófok közül való volt. Hát ez kissé bonyolult, ám azért érdemes figyelembe venni, hogy lássuk, milyen meglepő, e feltétlen lojalitásra nevelt ifjútól miként jöhetett rá, hogy az V. Ferdinánd alatti Habsburg-rendszer a nyugati hatalmakhoz képest fölöttébb elmaradott. Persze nem magától ébredt rá, hiszen gyermekkorában nem is tudott még magyarul, mivel a családján belüli társalgás németül folyt, és az iskolai alapokat mint magántanuló sajátította el. Azonban édesapja, a fia házi nevelőjének a Martinovics-féle összeesküvés egyik börtönviselt résztvevőjét, Pruzsinszky Józsefet választotta, de korántsem azzal a szándékkal, hogy a fiából forradalmárt neveljen. Ám ennek ellenére Pruzsinszky, a zsenge ifjú érdeklődését idejekorán felkeltette a francia felvilágosodás, a filozófia és politika iránt. József bárót a budapesti katolikus gimnáziumba írták be, ahol először került diákközösségbe. Iskolatársai viszont nem nagyon szívesen látták maguk között az elkényeztetett főnemes fiút, olyannyira, hogy vele egy padban ülni sem volt hajlandó senki sem. Ennek okát valószínűleg Pruzsinszky indokolhatta meg neki, nyilván, kellő tapintattal. Eötvös a tanulmányait a pesti egyetemen folytatta, amit bölcsészet és történelem szakon fejezett be. Ott igen nagy hatást gyakoroltak rá Horváth István (1784–1846) történelemtanárának az előadásai és a vele egyidős Szalay László (1813–1864) történész, a modern magyar történettudomány megalapítójának nemcsak a tudása, hanem a személyisége is. Szalayhoz, annak élete végéig, meghitt barátság fűzte őt. Mindez kevés lett volna, ha kettejük ifjúságának az az ideje, az a fejlődési szakasz, amikor az emberi elme a legfogékonyabb, nem a reformkorra esik. Sajnos a történelemoktatásban, legalábbis nálunk, a szlovákiai iskolákban, ez az időszak (1825–1848) a hivatalos tananyagból szinte teljesen kimaradt. Hogy mi



| Eötvös József

ennek az oka, aligha kell részleteznem. Elég lesz hozzá anynyi, ha felsorolom, kik voltak e kor legkiemelkedőbb alakjai: Széchenyi István, Kossuth Lajos, Wesselényi Miklós, Batthyány Lajos, Kölcsey Ferenc, Deák Ferenc, Lovassy László, meg az országgyűlési ifjak, vagyis a megyék által, a követek (képviselők) mellé delegált írnokok, jogi gyakornokok, akik a tanácskozásokon néha helyettesíthették is a principálisikat. Megjegyzem, Eötvös annak ellenére, hogy ott volt az 1832-es országgyűlésen Pozsonyban, nem sorakozott be az ottani jurátusok közé. Ehelyett elvégezte a jogot, sőt az ügyvédi vizsgát is letette, miáltal rá nagyobb karrier várt, mint az ügyvédbojttárkodás vagy az írnokoskodás esetén. Az előbb említett „ifjak” nem voltak többen három tucattal, mégis ők lettek a forradalom főszereplői. Hogy milyenek voltak a reformkori és az azt megelőző állapotok az országban, a legtömörebb választ Illés Endre adja meg rá, a Hajnal előtt, Kisfaludy Károlyról írt tanulmányában: „... Magyarország tizenhárommillió lakosa közül alig ötmillió a magyar nemzetiségűek száma. De ebből az ötből is négy és fél millió a legteljesebb nyomorúságban süllyedő jobbágy. A megmaradott félmilliónak java része a jobbágyéhoz hasonló életet élő bocskoros nemes. Fullasztó szorítású állapot – a magyar író szavát nem érti Európa, de nem érti a saját nemzete sem. A magyar írás nem is közönybe fullad – el sem jut az olvasóhoz. Nincs olvasó.” Sajnos ilyesmi, illetve hasonló „állapotok” fölött mi is kesereghetnénk, immár kétszáz év eltelte után. Csak azt nem tudjuk, hogy jön-e, ha mégis, mikor, egy újabb „hajnal előtti korszak”. Nem véletlen, hogy a reformkor egyik legégetőbb problémája, a nyelvhasználati jog mellett a jobbágyfelszabadítás volt, a másik pedig, amit az ifjú Eötvös látott meg elsőként, az általános analfabetizmus. Ami elborzasztó, hogy ma ismét ez lett a nagy problémáink egyike. Oda jutottunk, hogy az ifjú nemzedék igen nagy hányada immár évtizedek óta parciális, azaz részleges írástudatlan. Hogy mi okozta ezt, annak okaira majd később próbálok megválaszolni, mert egyelőre nem ez a célom. Az sem, hogy Eötvös József irodalmi és tudományos érdemeit méltassam. Azt azonban mindenképpen meg kell említenem, hogy „1836-37-ben beutazta Németországot, Svájcot, Hollandiát, Franciaországot és Angliát. Utazása alatt új politikai, ideológiai és irodalmi ötleteket szívott magába”.



| Deák Ferenc



| Batthyány Lajos

Éz idő alatt kristályosodott ki benne, hogy „Magyarország feléldítésére az egyetlen biztos rendszer a parlamentáris kormányzat”. Minden bizonnal e meggyőződése készíthette arra, hogy a Batthyány-kormányban miniszteri tisztséget vállaljon. Naiv elképzelés lenne, ha azt hinnénk, hogy a kormány tagjai mindenben egységes politikai nézeteket vallottak. Hogy legmarkánsabban Széchenyi és Kossuth elképzelései tértek el egymástól, az már régóta köztudott, de az kevésbé, hogy kezdetben Eötvös Kossuth mellett tette le a garast. Széchenyitől azonban leginkább az oktatásra vonatkozó nézeteiben tért el a véleménye. „Cáfolta Széchenyi Istvánnak azt a tézisért, mely szerint a néptömegeket előbb politikai jogokban kell részesíteni és azután – és csakis azután – gondoskodhatnak a nevelésükről, tanításukról; a művelődés ugyanis önmagában anarchiához vezet, a felvilágosult, de jogtalan tömegek hajlamosabbak a forradalomra. Ezzel szemben Eötvös József, (...) szilárdan hitte – amit szerinte az európai fejlődés igazol –, hogy a szabadság a művelődés következménye.” E gondolattal indította el művelődéspolitikai programját, amit csak az 1867-es kiegyezés után tudott megvalósítani – részben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Illés Endre (1983): *Mestereim, barátaim, szerelmeim 1. Hajnal előtt*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- [https:// hu.wikipedia.org>wiki> Eötvös József \(író\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/E%26ouml;tvo%26s_J%26ouml;zsef_(%26ir%26o)) (Letöltés ideje: 2024.03.17.)
- Magyar Elektronikus Könyvtár / [https:// mek.oszk.hu>eotvos 23](https://mek.oszk.hu/eotvos23) (Letöltés ideje: 2024.03.20.)